

Onko ekososiaalinen kasvatusteoretisointi riittävän ekofeminististä? – Vastine vastineisiin

Aleksi Paavilainen

Kirjoitus on vastine artikkelini ”Sosialisaatio ja varhaiskasvatus kapitaloseenin aikakaudella – Ekososiaalisen kasvatusteorian ekofeministinen kritiikki” (Paavilainen 2022) saamiin vastineisiin (Pulkki, Foster & Keto 2022; Saari, Kallio & Varpanen 2022). Vastaan kritiikkeihin liittyen artikkelini ekososiaalisen kasvatusteorian rajaukseen, lähestymiseni ihmiskeskeisyyteen sekä antamiini kuviin itsekasvatuksesta ja leikistä. Summaan (eko)feminististen teoretisointien voivan tarjota vielä enemmän virikettä kasvatusta ja ympäristökysymyksiä käsittelevään tutkimukseen kuin mitä ekososiaalisen kasvatuksen tutkimusartikkeleista saa irti.

Johdanto

Artikkelini ”Sosialisaatio ja varhaiskasvatus kapitaloseenin aikakaudella – Ekososiaalisen kasvatusteorian ekofeministinen kritiikki” (Paavilainen 2022) *Kasvatus & Ajan* antroposeeni-aiheisessa teemanumerossa on herättänyt debattia. Väitän artikkelissa, että sukupuolen tarkastelu on ekososiaalisen kasvatuksen teoretisoinneissa liian vähäistä ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin sukupuoleen sosiaalistumisella vaikuttaa aikaisemman tutkimuksen perusteella olevan merkitystä ympäristöystävällisten asenteiden ja käyttäytymisen muotoutumiselle. Kun tämän tunnistaa, voi ekologisuutta pyrkiä kasvatuksessa liittämään kaikkiin sukupuoliin. (Paavilainen 2022, 16–18.) Toisekseen ekososiaaliseen kasvatusteoretisointiin liittyvässä kapitalismikritiikissä ei huomioida kapitalistisen yhteiskunnan rakenteellista sukupuolittuneisuutta. Varhaiskasvatus on esimerkki virallisen työelämän sektorista, jonka työntekijöistä enemmistö on naisia, ja jota leimaavat matalat palkat ja aliresursoidut työskentelyolosuhteet. Mikäli päiväkodeissa on niukat mahdollisuudet laadukkaan kasvatustyön tekemiselle, voi ekososiaalinen kasvattaminenkin olla hankalaa. (Paavilainen 2022, 18–20.)

Tässä lehden numerossa on kaksi vastinetta artikkeliini. Jani Pulkin, Raisa Fosterin ja Sami Kedon (2022) vastineessa esitetään erilainen tulkinta ekososiaalisen kasvatusteorian rajaamisesta ja sen ekofeministisyydestä, kuin mitä artikkelissani teen. Kirjoittajien mukaan johtopäätösteni ensilause ”[e]kososiaalinen kasvatusteoria ei ole ekofeministinen teoria” (Paavilainen 2022, 20) on ”kyseenalainen, ennenaikainen ja tarpeettoman kategorinen” (Pulkki, Foster & Keto 2022, 117). Kirjoittajien mukaan artikkelini ekososiaalisen kasvatusteorian tarkastelu ei ole tarpeeksi kattavaa.

Antti Saaren, Johanna Kallion ja Jan Varpasen (2022) vastineen mukaan luonnehdin itsekasvatusta artikkelissani turhan yksiulotteisesti. Esimerkiksi ilmaisuni ”[k]apitaloseenin aikakautta ei käännetä pelkällä luontoterapialla” (Paavilainen 2022, 19) voi johdattaa tulkitsemaan itsekasvatuksen ”vain ja ainoastaan kapitalismia (tai kapitaloseenia) pönkittävä-nä ilmiönä” (Saari, Kallio & Varpanen 2022, 125). Kirjoittajien mukaan artikkelini perustuu pulmallisille dikotomioille (s. 129), joiden takia siinä sivuutetaan itsekasvatuksen tärkeä rooli kapitalististen rakenteiden haastamisessa.

Kiitän vastineiden kirjoittajia artikkelini huolellisesta lukemisesta ja heidän tarjoista kritiikeistään. Vastineiden hedelmälliset huomiot auttavat minua eteenpäin tutkijanpolulla-ni. Huomaan, että artikkelini kritiikki ei ole kauttaaltaan niin ”lempeää” (Paavilainen 2022, 10) kuin sen alun perin tarkoitin. Jotkut ilmaisuni, joita vastineissa nostetaan esiin, ovat tarpeettoman suorasukaisia ja kaipaavat kattavampia perusteluja. Muotoilisin sanojani nyt harkitummin. Pidän kuitenkin kiinni artikkelini pääargumenteista, jotka ovat 1) ihmistenvälisen eriarvoisuuksien ja 2) kasvatuksen toteuttamisolosuhteiden huomioimisen tärkeys (ekososiaalisessa) kasvatus tutkimuksessa. Vastaan saamiini kritiikkeihin teema kerrallaan.

Tutkimuksen rajaaminen

Pulkki, Foster ja Keto (2022) rajaavat vastineessaan ekososiaalisen oikeudenmukaisuuskasvatuksen (EcoJustice education) osaksi ekososiaalista kasvatusteoriaa. Teen artikkelissani toisin, sillä rajaan nämä lähestymiset erillisiksi kuitenkin huomauttaen, että niiden suhde on ”epäselvä” (Paavilainen 2022, 17). Pulkki, Foster ja Keto (2022, 118) pitävät rajaustani kummallisena. Mikäli tulkitsen heitä oikein, heidän mukaansa ekososiaalinen oikeudenmukaisuuskasvatus asettuu ”ekososiaalisen ajattelun” sateenvarjon alaiseksi kasvatussuuntaukseksi. Pulkin, Fosterin ja Kedon mukaan tekemäni rajauksen takia tarkasteluni ei huomaa ekososiaalisen kasvatuksen selviä ekofeministisiä ulottuvuuksia.

Ekososiaalisen oikeudenmukaisuuskasvatuksen ekofeministisyys onkin ilmeistä (Hatten-Fisher & Martusewicz 2018). Näin on ainakin silloin, kun ekofeminismin ymmärtää sosiaalisten ja ympäristöllisten epäoikeudenmukaisuuksien yhteyksien tutkimiseksi ja vastustamiseksi. Ekososiaalinen oikeudenmukaisuuskasvatus soveltaa erityisesti ekofeministifilosofi Val Plumwoodin (esim. 1993) dualismien kritiikkiä (Martusewicz 2013). Ekososiaalista oikeudenmukaisuuskasvatusta käsittelevä teos *EcoJustice Education* ohjeistaa pedagogiikkaan, jossa haastetaan monipuolisesti länsimaisen kulttuurin arvohierarkisoivaa ajattelua, kuten ihmiskeskeisyyttä, seksismiä ja rasismia (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015).

Rajaan ekososiaalisen oikeudenmukaisuuskasvatuksen artikkelissani erilliseksi ekososiaalisesta kasvatuksesta, sillä näen niiden teoretisoinneissa eroavaisuuksia. Ekososiaalinen oikeudenmukaisuuskasvatus painottaa kulttuurintutkimuksellisia lähestymisiä ja hyödyntää esimerkiksi ”diskurssianalyysin työkaluja” dualismien purkamisessa (Foster, Salonen & Keto 2019, 128–129). Ekososiaalinen kasvatus taas painottaa ihmisen olemuksellista kietoutuneisuutta muuhun luontoon ja minuuden kehittämistä tämän kietoutuneisuuden tunnistavaksi ja siihen vastuullisesti vastaavaksi. Nämä painotukset näkyvät hyvin esimerkiksi antroposeeni-teemanumerossa julkaistussa artikkelissa ”Ekososiaalinen kasvatus – Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen”, jossa kasvatuksen ekososialisatio- ja ekoindividuaatiotehtävät saavat paljon tilaa (Keto ym. 2022). Ekososialisatiolla viitataan sosialisatioon, jossa tunnustetaan ihmisen vuorovaikuttavan myös muiden eliöiden kuin ihmisten kanssa. Ekoindividuaatiolla taas viitataan itseytymiseen, jossa vältetään

yksilökeskeisyyttä paikantamalla itseys monilajisiin konteksteihin. (Keto ym. 2022, 54–59.) Ihmistä teoretisoidaan ekososiaalisessa kasvatusteoretisoinnissa siis ensisijaisesti monilajisena ”holobionttina” (Keto ym. 2022, 54), kun taas ekososiaalisessa oikeudenmukaisuuskasvatuksessa ihmistä teoretisoidaan enemmän kulttuurisiin valtasuhteisiin sijoittuvana olentona (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015). Toisaalta esimerkiksi Foster (2017, 39; 2018, 25) sekä Foster ja Nella Turkki (2021, 2–3) yhdistävät ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatukseen ekososiaaliselle kasvatukselle tyypillistä, ekofenomenologiseksi kuvattua lähestymistapaa. Ekofenomenologiaan nojaaminen ei kuitenkaan ole muussa ekososiaalisen oikeudenmukaisuuskasvatuksen kirjallisuudessa tyypillistä (esim. Martusewicz 2013; Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015; Hatten-Flisher & Martusewicz 2018). Teorioiden lähestymisten voi siis nähdä olevan erilaisia, vaikka toki molemmat voivat olla totta yhtä aikaa.

Kuten Pulkki, Foster ja Keto (2022, 120) toteavat, ”[t]utkimuksen teossa kyse on aina näkökulmavalinnoista ja tutkimustehtävän rajaamisesta”. Artikkelissani rajaan ekososiaalisen kasvatuksen tarkastelun ekososiaalisen sivistyksen, ekososialisaation, ekoindividuaation ja psykokapitalismin käsitteiden ympärille, koska hahmotan ne tarkastelemani kehikon keskeisimmiksi kiinnekohdiksi (Paavilainen 2022, 11–13). Rajauksestani voi olla eri mieltä, mutta se on perusteltavissa rajaukseni ulkopuolelle jättämäni ekososiaalisen oikeudenmukaisuuskasvatuksen (EcoJustice education) eri tavalla painottuneen teoretisoinnin perusteella.

Tiettyjen ihmisten aiheuttama, monilajinen kapitaloseeni

Myös Veli-Matti Värrin psykokapitalismin (esim. 2002; 2018) tulkitseminen ekososiaalisen kasvatusteorian yhdeksi keskeiseksi käsitteeksi on kiistanalaista. Sisällytän sen kuitenkin artikkelissani osaksi ekososiaalista kasvatusteoriaa. Alaviitteessä yksi huomautan, että tämä ei ole itsestään selvää, sillä Värrin ei yleensä käytä ekososiaalisuuden käsitettä. (Paavilainen 2022, 12–13.) Ekososiaalisen kasvatuksen teesit esittelevän artikkelin (Keto ym. 2022) perusteella psykokapitalismin sisällyttäminen ekososiaalisen kasvatusteorian kehikkoon vaikuttaakin virheelliseltä, sillä kapitalismin analysointi ei saa artikkelissa sijaa. Päinvastoin kapitaloseenin väitetään, Donna Harawayhyn (2015) nojautuen, toisintuen ihmiskeskeisyyttä, ”joka ei riittävästi huomioi ei-inhimillistä toimijuutta” (Keto ym. 2022, 50). Toisaalta vastineessaan Pulkki, Foster ja Keto (2022, 119–120) sanovat ekososiaalisen kasvatustilafilosofian sisältävän myös kapitalismikritiikkiä, joskaan ei vielä riittävästi.

Kapitalismikritiikki on tärkeää, kun pohditaan institutionaalista kasvatusta ympäristökriisien maailmassa. Kapitalistinen maailmanjärjestelmä aiheuttaa ympäristökriisejä, sosiaalisia kriisejä ja laajemmin ajateltuna ekososiaalisia kriisejä. Kapitalistiset logiikat muovaavat niitä olosuhteita, joissa kasvatustyö tapahtuu. Viittaan artikkelissani ekofeministisosiologi Maria Miesin (2014 [1986]; 2007) kapitalismin jäävuorimalliin, joka havainnollistaa kapitalistista maailmanjärjestelmää. Mallissa hahmotetaan pääoman kasaamisen perustuvan biologista ja sosiaalista uusintavan työn riistämiseen eli sekä luonnonprosessien yksipuoliseen hyödyntämiseen että ihmisten tekemän hoivaavan työn hyväksikäyttöön. Näiden ei katsota tuottavan taloudellista arvoa, vaikka kapitalismin toiminta on niistä perustavanlaatuisesti riippuvaista. (Paavilainen 2022, 15.) Hahmotan varhaiskasvatuksen sosiaalista uusintavaksi työksi, jota ei kapitalistisissa yhteiskunnissa kuten Suomessa arvosteta materiaalisesti, sillä alalla on matalat palkat ja puutteelliset resurssit (Paavilainen 2022, 16). Väitän siis, että kapitalismi on vahingollista valtaosalle *sekä* ihmisiä *että* muuta luon-

toa. Ihmisellä on kapitalismissa arvoa, kun hän tekee rahaa tuottavaa työtä. Muulla luonnolla taas on arvoa, kun sitä muutetaan hyödykkeeksi, jolla voi käydä kauppaa.¹ Kapitalismissa arvokasta on siis taloudellisen pääoman kasaaminen, ei ihmisten tai muun luonnon hyvinvointi itsessään.

Kapitalismia voi siis ajatella myös monilajisesti, sillä se vaikuttaa myös muihin lajeihin kuin ihmisiin. Monilajisuus on ekososiaaliselle kasvatukselle keskeinen käsite (Keto ym. 2022), jota se ei kuitenkaan havainnollista osana kapitalismia. En tee tätä omassa artikkelissanikaan, sillä keskityn siinä ihmisten välisiin suhteisiin, kuten Pulkki, Foster ja Keto (2022, 121) huomauttavat. Monilajisuus teemana on kuitenkin saanut ansaitsemaansa tilaa suomenkielisessä kasvatustutkimuksessa, myös muissa kuin ekososiaalisissa viitekehyksissä (esim. *Lasten ja eläinten suhteet – Monilajista yhteiselo*, Tammi ym. 2020). Monilajisen tutkimusotteen tilanne on hyvä myös kansainvälisesti ainakin varhaiskasvatusta käsittelevässä tutkimuksessa. Kahdessa katsauksessa varhaiskasvatustutkimuksesta antroposeenin ajassa tunnistetaan monilajiset suuntaukset ”posthumanistisiin lähestymisiin” (Wolff, Skarstein & Skarstein 2020, 11, suom. AP) ja ”kietoutuneisiin lapsiin” (Sjögren 2020, 5–6, suom. AP). Molempien katsausten kirjoittajat esittävät kuitenkin myös kritiikkiä näitä lähestymisiä kohtaan. Lili-Ann Wolffin, Tuula H. Skarsteinin ja Frode Skarsteinin (2020, 14) mukaan lapsi täytyy pitää varhaiskasvatustutkimuksen keskiössä, toisin kuin posthumanistiset lähestymiset ehdottavat. Hanna Sjögren (2020, 6) taas huomauttaa lasten kietoutuneisuutta painottavien lähestymisten helposti sivuuttavan ihmisten väliset valtasuhteet. Sama valtasuhteiden analyysin puute on pantu merkille ympäristökasvatustutkimuksessa yleisemminkin (Gough & Whitehouse 2019; Maina-Okori, Koushik & Wilson 2018). En näe, että ekososiaalinen kasvatustutkimus puuttuu tähän tutkimusaukkoon riittävällä tavalla hyvistä aikeistaan huolimatta. Tämä on artikkelini keskeinen kritiikki (Paavilainen 2022).

Artikkelissani kehystän aikakauttamme kapitaloseenin ja valkoisen antroposeenin käsitteillä, sillä ne nyansoivat ympäristökriisien syytä tarkemmin kuin antroposeeni (Paavilainen 2022, 9–10). ”Ekokriisin aikakausi” (Värrö 2018) ei ole monoliittisen ihmiskunnan aiheuttamaa, kuten antroposeeni ohjaa ajattelemaan, vaan tiettyjen ihmisten luoman ja ylläpitämän kapitalististen maailmanjärjestelmän syytä. Kun kuvaan aikaamme kapitaloseenina, kiinnitän huomiota kapitalismin muuttamisen tarpeeseen. Valkoisella antroposeenilla taas tähdennän sitä, että toisilla ihmisillä on enemmän valtaa ja vastuuta tässä muutostyössä kuin toisilla. Lähestymiseni on siis ihmiskeskeinen siitä syystä, että painotan ihmisten vastuuta ekososiaalisista kriiseistä eroon pääsemisessä. Ekososiaalisessa kasvatuksessakin tunnistetaan ihmisen vastuu, johon kasvatettavia pyritään herättelemään ohjaamalla heitä saavuttamaan ekososiaalinen sivistyneisyys. Artikkelissani olen kuitenkin epäileväinen siitä, kuinka riittävää ekososiaalinen kasvattaminen on, jos se ei tartu hanakammin ihmistenvälisiin eriarvoisuuksiin eikä huomioi tarkemmin niitä konteksteja, joissa ekososiaalista kasvatusta ajatellaan toteutettavan.

¹ Myös joillakin ihmisillä on käyty ja käydään kauppaa ikään kuin he olisivat hyödykkeeksi muutettavaa luontoa. Tämä näkyy räikeästi esimerkiksi eurooppalaisessa kolonisaatiossa, jossa afrikkalaisia alistettiin orjiksi plantaaseille. Kolonialistiset suhteet jatkuvat yhä, sillä eurooppalaista vaurautta on rakennettu ja rakennetaan edelleen entisten kolonioiden resursseilla. (Mies 2014 [1986].)

Moniulotteinen itsekasvatus

Kritisoin artikkelissani ekososiaalisessa kasvatusteoretisoinnissa havaitsemaani painotusta itsekasvatukseen. Kerron esimerkiksi Värin (2018) huomaavan kapitalistisen yhteiskunnan ongelmallisuuden, mutta tarjoavan siihen ratkaisuksi lähinnä (itse)kasvatusta empaattiseksi ja vastuulliseksi moraalisubjektiksi, mitä en näe riittävänä (Paavilainen 2022, 19). Saari, Kallio ja Varpanen (2022) kirjoittavat vastineessaan, että kehystän näin itsekasvatuksen virheellisesti ongelmaksi, vaikka myös itsekasvatus on kapitaloseenin ajassa tarpeen. Vastineen kirjoittajien mukaan ”itsekasvatuksen tekniikoita voidaan käyttää moneen eri tarkoitukseen”, eivätkä ne siten ole ”lopullisesti poliittisia tai epäpoliittisia, valtarakenteita pönkittäviä tai niitä purkavia” (Saari, Kallio & Varpanen 2022, 127, 129). Näin ollen muun muassa Värin (esim. 2014; 2018) korostaman itsekasvatuksellisen halujen kultivoiminen voi ajatella oleelliseksi keinoksi ekologisesti tuhoisan kapitalistisen ylikulutuksen haastamisessa (ks. Saari, Kallio & Varpanen 2022, 126).

En kiellä, etteikö itsekasvatuksella olisi paikkansa ekososiaalisten kriisien ratkaisemisessa. Vaikka ilmaisuni ”[k]apitaloseenin aikakautta ei käännetä pelkällä luontoterapialla” (Paavilainen 2022, 19) on kenties karkea, sisällytän siihen sanan ’pelkkä’ ilmaisemaan, etten kuitenkaan halua mitätöidä tällaisia ”ekoterapeuttisia” lähestymisiä (ks. Kallio ym. 2022). Sen sijaan väitän, että itsekasvatukseen keskitytään ekososiaalisessa kasvatuskirjallisuudessa paljon, ja pohdin, mitä muutakin olisi tärkeää huomioida. Artikkelissani huomautan, että institutionaalisen kasvatustyön tekemisen reunaehdot eivät välttämättä kovin hyvin mahdollista ekososiaalisen kasvatuksen painotusten toteuttamista esimerkiksi varhaiskasvatuksessa (Paavilainen 2022, 19). Huomionarvoista olisi myös pohtia, miten hyvin itsekasvatuksellinen kehitystyö soveltuu kyvyiltään moninaisille oppijoille.

Ehdotan, että artikkelilleni suopeampi luenta mahdollistaa löytämään siitä myös itsekasvatukselle tärkeää sisältöä. Saaren, Kallion ja Varpasen (2022, 128) mukaan itsekasvatus ”sisältää yhteiskunnallisten rakenteiden läsnäolon tunnistamisen omassa itsessä, mikä mahdollistaa myös vastarinnan niitä kohtaan”. Nostan artikkelissani kapitaloseenin rinnalle myös valkoisen mantroposeenin käsitteen ja pohdin sen innoittamana sukupuoleen sosiaalistumisen merkitystä ekososiaaliselle kasvatukselle. Alaviitteessä neljä noteeraan myös valkoisuuden ylivertaisuuteen sosiaalistumisen tarkastelun olennaisuuden. (Paavilainen 2022, 10, 16–18.) Sukupuolen ja rodun voikin nähdä paitsi yhteiskunnassa myös itsessä läsnä olevina rakenteina, joihin liittyviä tiukkoja kategorisointeja ja hierarkioita olisi syytä kyseenalaistaa myös itsekasvatuksellisesti. En artikkelissani tee tätä linkitystä itsekasvatukseen. Viittaan kuitenkin Martin Hultmanin ja Paul M. Pulén (2018) kirjaan *Ecological Masculinities*, joka on suunnattu vastaamaan tunnistamaani ekologisen käyttäytymisen ”maskuliinisuusongelmaan” (Paavilainen 2022, 17). Huomautan teoksen sisältävän ekososiaaliselle kasvatukselle hyvin samankaltaisia sisältöjä (Paavilainen 2022, 18) sillä erotuksella, että esimerkiksi huolenpidon piiriin laajentamista pohditaan juuri maskuliinisuuksiin peilaten. Ekososiaalisessa itsekasvatuksessa olisikin hyvä pohtia, miten omat sitoumukset eri identiteetteihin, kuten sukupuoleen, voisi sovittaa yhteen ekososiaalisen sivistyneisyyden tavoittelun kanssa.

Olen siis samaa mieltä Saaren, Kallion ja Varpasen (2022) esittämistä huomioista itsekasvatuksen moniulotteisuudesta. Ongelma ei olekaan itsekasvatus itsessään, vaan itsekasvatuksellisten lähestymisten riittävyys ja niiden kontekstualisoinnin puutteellisuus. Vaikka ekososiaalisesti kasvatusteoretisoinniksi lukemissani teksteissä itsekasvatusta teoretisoidaan suhteessa kapitalismiin (esim. Värri 2018), jäävät esimerkiksi seksismin ja rasismin kaltaisten rakenteiden havaitseminen ja haastaminen itsessä laajalti käsittelemättä. Mikäli

ekososiaalinen ajattelu todella nojaa keskeisesti ekofeminismiin (Pulkki 2021), tulisi siinä kiinnittää huomiota tällaisiin eriarvoistaviin rakenteisiin myös silloin, kun keskitytään itsekasvatukseen.

Leikin kumouksellinen potentiaali

Saari, Kallio ja Varpanen (2022, 129) epäilevät, että näkisin leikin olevan ”[v]älineellistämisen tuolla puolen”, vaikka se on ”monien itsekasvatuksen piiriin kuuluvien käytäntöjen tapaan moniarvoista: se voi tilanteesta riippuen joko toimia vastarinnan tai hallinnan välineenä”. Huomio on erittäin tärkeä. Varhaiskasvatuksessa leikkiä ja leikkillisyyttä nimenomaan välineellistetään oppimiseen jo Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteidenkin velvoittamana (Opetushallitus 2022, 40–42). Leikin ohjaaminen, havainnointi ja dokumentointi kuuluvat varhaiskasvattajan tehtäviin. Lasten leikit kertovat heidän kokemusmaailmoistaan ja antavat kasvattajalle vihiä asioista, joihin kasvatuksellisesti puuttua. Leikissä voidaan esimerkiksi vahvistaa tai purkaa sukupuoleen liittyviä normeja.

Nostan artikkelissani leikin ja hoivan kaltaiset, ihmisten tarpeita suoraan palvelevat ”uusintavan työn” muodot eräiksi kapitalismin muuttamisen välineiksi (Paavilainen 2022, 19–20). Pohjaan laajalti sosiaalisen uusintamisen feministitutkija Susan Fergusonin (2017; 2020) ajatteluun. Tarkoitukseni ei ole romantisoida leikkiä saati hoivaa ilmiönä, jotka olisivat täysin vapaita ”tuottavuuteen tähtäävistä hallinnan muodoista” (Saari, Kallio & Varpanen 2022, 129), vaikka tällainen lukutapa on mahdollinen. Sen sijaan tarkoitukseni on väittää, että nämä ”työn” muodot eivät ole tyypistävissä pelkkään taloudellisen pääoman kasvattamiseen, vaan ne *määritelmällisesti palvelevat ennen kaikkea ihmisten inhimillisiä tarpeita*. Tällä perusteella ajattelen suuremman tilan ja resurssien saamisen hoivamiseen ja leikkimiseen voivan osaltaan ohjata yhteiskuntien järjestämistä suuntaan, jossa lähtökohdana on ihmisten perustarpeiden täyttäminen ja ihmisoikeuksien toteutuminen jatkuvan talouskasvun tavoittelun sijaan.² Ajatus on nähdäkseni hyvin linjassa ekososiaalisen sivistyskäsitteiden kanssa (ks. Salonen & Bardy 2015).

Saari, Kallio ja Varpanen (2022, 127) kysyvät, asettaako artikkelissani esittämä, yhteiskunnan rakenteiden merkitystä alleviivaava kritiikki ”kenties kohtuuttomia vaatimuksia kasvatusteorioille yleensä”. Tämä on relevantti kysymys, mutta kritiikkini ensisijaisena motivaationa ei ole koherentin kasvatusteorian muodostaminen. Pohdin ekososiaalisesti oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamista erityisesti varhaiskasvatuksen kontekstissa. Kasvatusteorioiden muodostamisen tarkoituksena ei myöskään ole pelkästään niiden jatkuva kehittäminen, vaan niitä on tarkoitus saattaa kasvattajien käyttöön. Tuoreessa artikkelissaan Keto ja kollegat (2022, 61–62) pyrkivät rakentamaan ekososiaalista kasvatusta muista kasvatussuuntauksista erottuvaksi ja toivovat, että sitä tutkittaisiin jatkossa myös empiirisesti. Ekososiaalisen kasvatuksen toteuttaminen käytännössä lienee siis heidän tavoitteenaan. Tällöin kasvatusolosuhteiden pohtiminen, jota artikkelissani teen, on hyvin oleellista ekososiaaliselle kasvatukselle.

Varhaiskasvatuksen tehostamistoimenpiteet ovat johtaneet siihen, että ”aika ja resurssit eivät riitä tekemään työtä niin hyvin kuin osaisi ja haluaisi sitä tehdä” (Kangas ym. 2022). Pohdin, kuinka paljon aikaa ja arvoa leikille ja hoivalle lopulta annetaan, kun varhaiskasva-

² Muotoiluni jättää huomioimatta muiden lajien tarpeet. Monilajisesti kietoutuneessa maailmassa näiden pohtiminen on myös tärkeää. Ekososiaalinen ajattelu osaltaan ohjaa näiden vuorovaikutussuhteiden huomaamiseen ja muiden lajien kunnioittavaan kohteluun.

tuksen oppimistavoitteita painotetaan yhä enemmän. Varhaiskasvatuksessa oppimista toki toteutetaan toisiinsa limittyneessä ”kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa”, joka on kuitenkin ”pedagogisesti painottunut” (Opetushallitus 2022, 22–23). Pedagogiikan painottaminen ohjaa ajattelemaan varhaiskasvatusta ennen kaikkea oppimisen paikkana. Värri (esim. 2002; 2018) kritisoi jatkuvan oppimisen ideologiaa, sillä sen avulla tavataan välineellistää oppimista uusliberaalin kapitalismin tarpeeseen saada jatkuvasti itseään kehittäviä työntekijöitä. Tästä näkökulmasta voikin miettiä, miten hyvin ekososiaalisten oppimistavoitteiden sisällyttäminen opetussuunnitelmiin johdattaa kapitalismista ulos (ks. Keto, Pulkki & Rautio 2021)³. Voiko ekososiaalista sivistyneisyyttäkin valjastaa tuottavuuden välineeksi? En ole varma, mutta ehdotan, että tutkimuksessa on kiinnitettävä huomiota muihinkin kasvatusinstituutioiden tapahtumiin kuin oppimiseen. Päiväkodit ovat paitsi oppimisen paikkoja, myös paikkoja, joissa vastataan lasten huolenpidon ja leikkimisen tarpeisiin. Näin ollen on tarpeellista tarkastella, miten paljon hoiva, leikki ja muut elämän perusedellytykset saavat varhaiskasvatuksessa aikaa ja resursseja.

Onko ekososiaalinen kasvatusteoretisointi riittävän ekofeminististä?

Pulkki, Foster ja Keto (2022, 117) ovat oikeassa siitä, että ekofeminismi on ”sukupuolianaalyysia laajempi kehys” – vaikka sukupuoli usein ja alun perin onkin feminististen analyysien keskiössä. Ekofeministisiä teoretisointeja on aiheellisesti kritisoitu sukupuolen ensisijaistamisesta muiden erontekojen kustannuksella (esim. Deckha 2012). Olen samaa mieltä Pulkin, Fosterin ja Kedon kanssa siitä, että ekofeministiset tekstit tarjoavat välineitä ihmisen/luonto-dualismin purkamiseen. Tätä ekososiaalinen kasvatusta tekee, ja tällä ajatuksella on ekofeministiset juuret Plumwoodin (1993) filosofiassa.

Pulkki (2021, 108) kirjoittaa ekofeministien ekososiaalisiksi tulkitsemastaan perusovalluksesta, jonka mukaan ”ekologiseen kestävyYTEEN on edellytykset vain yhteiskunnalla, jossa vältetään eriarvoisuutta, alistussuhteita, rasismia, seksismiä ja marginaaliryhmien huonoa kohtelua”. Tämän lausuman valossa on ristiriitaista, että Pulkki, Foster ja Keto (2022, 120) tulkitsevat sukupuolinäkökulman painotukseni takia minun ajattelevan, että ”ihmisten väliset oikeudenmukaisuuskysymykset olisi ratkaistava ennen kuin ongelmia ihmisen ja muiden eliöiden välisissä suhteissa voisi tarkastella tarkemmin”. Tarkoituksenaani ei ole rakentaa hierarkiaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ensisijaistamiseksi muun luonnon kustannuksella, vaan ajattelen, että ”niitä on tarkasteltava yhdessä” (Paavilainen 2022, 21). Ymmärtääkseni tämä on juuri se ekofeministien avainoivallisuus (ks. Pulkki 2021, 103).

Jennifer Mae Hamilton ja Astrida Neimanis (2018, suom. AP) huomauttavat ”provokaatiossaan”, kuinka humanististen ympäristötieteiden syntytarinoissa on tapana viitata feminististen ajattelijoiden teksteihin, paneutumatta niihin kuitenkaan sen kummemmin. Heidän mukaansa esimerkiksi Plumwoodin töihin viitataan usein, kun kyseenalaistetaan kulttuuri/luonto-dualismia, mutta Plumwoodin keskeinen analyysi eri sorron muotojen kiinteistä yhteyksistä usein sivuutetaan (Hamilton & Neimanis 2018, 512–513). Samantapaisesti ekososiaalisen kasvatuksen teksteissä tavataan viitata Plumwoodin ekofeministiseen filosofiaan tai hänen analyysistaan ammentavaan ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatuk-

³ Artikkelissaan Keto, Pulkki ja Pauliina Rautio (2021) uudelleenmuotoilevat Perusopetuksen opetussuunnitelmaa sisällyttämään ”rakentavan monilajisen vuorovaikutuksen”, mikä on sinällään tarpeellinen avaus.

seen, ja edetään sitten kuitenkin universaalien ihmisen ja muun luonnon kietoutuneisuuden pohdintaan. Näin tehdään esimerkiksi ekososiaalisen kasvatuksen teesit esittelevässä artikkelissa, jossa ekososiaalinen oikeudenmukaisuuskasvatus yhdistetään ekososiaaliseen ajatteluun, mutta näihin ekofeministisiin lähtökohtiin ei aihetta esittelevän kappaleen jälkeen enää palata (Keto ym. 2022, 53). Hamiltonin ja Neimanisin (2018) mukaan feminististen ajattelijoiden vaillinainen siteeraaminen johtaa heidän politiikoidensa ongelmalliseen neutralisoimiseen. Pelkään, että ekososiaalisessa ajattelussa tehdään samantapaista neutralisointia ekofeminismille silloin, kun korostetaan näiden lähestymisten samanlaisuutta.

Kysymykseen siitä, onko ekososiaalinen kasvatus ekofeminististä, vastaan sovittelevasti, että riippuu kummankin määritelmästä. Ekososiaalisen kasvatusteorian on varmasti hyödyllistä olla ”rakenteeltaan huokoinen, täydentyvä ja [...] moninaisuutta kunnioittava” (Pulkki, Foster & Keto 2022, 121–122). Samalla sen on syytä olla huolellinen monitieteisyysdässään, ettei ekososiaalisuuden sateenvarjo peitä alleen siihen vaikuttaneiden eri teorioiden, kuten ekofeminismien, erityisyyksiä. Artikkelillani (Paavilainen 2022) tuon osaltani esille ekofeminististen näkökulmien kirjoa, joka ei ole tyypistettävissä esimerkiksi Plumwoodin (1993) filosofiaan tai ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatukseen (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015). Ihmisen ja luonnon raja-aidan purkaminen ei ole ainoa (tai pelkästään) ekofeminismin kontribuutio, vaan ekofeministiseen teoriaperintöön kuuluu oleellisesti myös patriarkaalisen ja kolonisoivan kapitalismin kritiikki (Mies 2014 [1986]).

Ajattelenkin (eko)feminististen teorioiden voivan tarjota vielä enemmän virikettä kasvatusta ja ympäristökysymyksiä käsittelevään tutkimukseen kuin mitä ekososiaalisen kasvatuksen tutkimusartikkeleista saa irti. Artikkelissani muotoilen käyttämäkseni näkökulmaksi materialistisen queer-ekofeminismin (Paavilainen 2022, 13–16). Muotoiluni ohjaa queerteoreetikoiden ja kapitalismikriittisten feministien, kuten sosiaalista uusintamista tutkivien feministien, töihin paneutumiseen. Esitän artikkelissani, että sukupuolibinaarin purkaminen ja ekologisuuden liittäminen kaikkiin sukupuoliin on tärkeää paitsi tasa-arvon, myös kestävämmän tulevaisuuden tavoittelun kannalta (Paavilainen 2022, 16–18). Lisäksi perustelen, että varhaiskasvatus tarvitsee suurempaa yhteiskunnallista panostusta, mikäli päiväkotien halutaan osaltaan edistävän laaja-alaista ekososiaalista sivistyneisyyttä (Paavilainen 2022, 18–20). Itse asiassa muilla yhteiskunnan aloilla voisi olla paljon opittavaa varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatuksessa korostuvat ihmiselämän perustavanlaatuisimmat asiat, kuten keskinäinen huolenpito ja leikkimisen nautinto. Uskon, että päiväkotien on mahdollista olla paikkoja, joissa opitaan arvostamaan sekä moninaista ihmisyyttä että moninaista muuta luontoa. Tämä kuitenkin edellyttää, että laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen on niissä mahdollista.

Kirjallisuus

- Deckha, Maneesha 2012. Toward a Postcolonial, Posthumanist Feminist Theory: Centralizing Race and Culture in Feminist Work on Nonhuman Animals. *Hypatia* 27 (3), 527–545. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2012.01290.x>
- Ferguson, Susan 2017. Children, Childhood and Capitalism: A Social Reproduction Perspective. Teoksessa Bhattacharya, Tithi (toim.), *Social Reproduction Theory*:

- Remapping Class, Recentring Oppression*. London: Pluto Press, 112–130. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1vz494j.10>
- Ferguson, Susan 2020. *Women and Work: Feminism, Labour and Social Reproduction*. London: Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvs09qm0>
- Foster, Raisa 2017. Nykytaidekasvatus toisintekemisenä ekososiaalisten kriisien aikakaudella. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 18, 35–56. <https://doi.org/10.30675/sa.63484>
- Foster, Raisa 2018. Recognizing Mutuality. The More-Than-Human World and Me. Teoksessa Foster, Raisa, Mäkelä, Jussi ja Martusewicz, Rebecca A. (toim.), *Art, EcoJustice, and Education*. London: Routledge, 24–35. <https://doi.org/10.4324/9781315188447-3>
- Foster, Raisa, Salonen, Arto O. & Keto, Sami 2019. Kestävyystietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä. Teoksessa Autio, Tero, Hakala, Liisa & Kujala, Tiina (toim.), *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa: Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 121–143. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-008-3>
- Foster, Raisa & Turkki, Nella 2021. EcoJustice Approach to Dance Education. *Journal of Dance Education*, 1–11. <https://doi.org/10.1080/15290824.2021.1906430>
- Gough, Annette & Whitehouse, Hillary 2019. Centering gender on the agenda for environmental education research. *The Journal of Environmental Education* 50 (4–6), 332–347. <https://doi.org/10.1080/00958964.2019.1703622>
- Hamilton, Jennifer Mae & Neimanis, Astrida 2018. Composting Feminisms and Environmental Humanities. *Environmental Humanities* 10 (2), 501–527. <https://doi.org/10.1215/22011919-7156859>
- Haraway, Donna 2015. Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. *Environmental Humanities* 6 (1), 159–165. <https://doi.org/10.1215/22011919-3615934>
- Hatten-Flisher, Jennifer & Martusewicz, Rebecca A. 2018. Ecofeminism and Education. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.136>
- Hultman, Martin & Pulé, Paul M. 2018. *Ecological masculinities: Theoretical foundations and practical guidance*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315195223>
- Kallio, Johanna, Pulkki, Jani, Saari, Antti & Tervasmäki, Tuomas 2022. Ekoterapeuttinen itsekasvatus – Tulkinta Erich Frommin rakkauden teoriasta kapitaliseen ajassa. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 25–48. <https://doi.org/10.33350/ka.111733>
- Kangas, Jonna, Ukkonen-Mikkola, Tuulikki, Sirvio, Katja, Hjelt, Hanna & Fonsén, Elina 2022. ”Kun aika ja resurssit eivät riitä tekemään työtä niin hyvin kuin osaisi ja haluaisi sitä tehdä” – Varhaiskasvatuksen opettajien käsityksiä työn haasteista ja mahdollisuuksista. *Kasvatus & Aika* 16 (2), 72–89. <https://doi.org/10.33350/ka.109089>
- Keto, Sami, Pulkki, Jani & Rautio, Pauliina 2021. Kuinka laajaa on laaja-alainen osaaminen? Rakentavan monilajisen vuorovaikutuksen sisällyttäminen opetussuunnitelmiin. Teoksessa Haverinen, Risto, Mattila, Kirsikka, Neuvonen, Aleks, Saramäki, Rinna & Sillanaukea, Otso (toim.), *Ihminen osana elonkirjoa. Luontosuhteet, luontokäsitykset ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella*. Helsinki: Sitra, 80–92, [www-lähde]. < <https://www.sitra.fi/app/uploads/2021/12/sitra-ihminen-osana-elonkirjoa.pdf> > (Luettu 4.12.2022).
- Keto, Sami, Foster, Raisa, Pulkki, Jani, Salonen, Arto O. & Värri, Veli-Matti 2022. Ekososiaalinen kasvatus: Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 46–69. <https://doi.org/10.33350/ka.111741>

- Maina-Okori, Naomi Mumbi, Koushik, Jada Renee & Wilson, Alexandra. 2018. Reimagining intersectionality in environmental and sustainability education: A critical literature review. *The Journal of Environmental Education* 49 (4), 286–296. <https://doi.org/10.1080/00958964.2017.1364215>
- Martusewicz, Rebecca A. 2013. Toward an Anti-Centric Ecological Culture: Bringing a Critical Eco-Feminist Analysis to EcoJustice Education. Teoksessa Kulnieks, Andrejs, Longboat, Dan Roronihiake & Young, Kelly (toim.), *Contemporary Studies in Environmental and Indigenous Pedagogies: A Curricula of Stories and Place*. Rotterdam: Sense Publishers, 259–272. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-293-8_14
- Martusewicz, Rebecca A., Edmundson, Jeff & Lupinacci, John 2015. *EcoJustice Education: Toward Diverse, Democratic, and Sustainable Communities*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315779492>
- Mies, Maria 2014 [1986]. *Patriarchy and accumulation on a world scale: Women in the international division of labour*. London: Zed. <https://doi.org/10.5040/9781350221703>
- Mies, Maria 2007. Patriarchy and accumulation on a world scale revisited. *International Journal of Green Economics* 1 (3/4), 268–275. <https://doi.org/10.1504/IJGE.2007.013059>
- Opetushallitus 2022. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Helsinki: Opetushallitus. [www-lähde]. < https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf > (Luettu 23.11.2022).
- Paavilainen, Alekski 2022. Sosialisatio ja varhaiskasvatus kapitaloseenin aikakaudella: Ekososiaalisen kasvatusteorian ekofeministinen kritiikki. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 9–24. <https://doi.org/10.33350/ka.111727>
- Plumwood, Val 1993. *Feminism and the mastery of nature*. London: Routledge.
- Pulkki, Jani 2021. Ekososiaalinen hyve-etiikka. *Aikuiskasvatus* 41 (2), 102–112. <https://doi.org/10.33336/aik.109320>
- Pulkki, Jani, Foster, Raisa & Keto, Sami 2022. Mitä on ekososiaalinen kasvatusteoria? Vastine Alekski Paavilaiselle. *Kasvatus & Aika* 16 (4), 116–124. <https://doi.org/10.33350/ka.122418>
- Saari, Antti, Kallio, Johanna & Varpanen, Jan 2022. Itsekasvatusta vai rakenteellisia muutoksia? Kyllä kiitos! *Kasvatus & Aika* 16 (4), 125–131. <https://doi.org/10.33350/ka.124689>
- Salonen, Arto O. & Bardy, Marjatta 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Sjögren, Hanna 2020. A review of research on the Anthropocene in early childhood education. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 1–11. <https://doi.org/10.1177/1463949120981787>
- Tammi, Tuure, Hohti, Riikka, Rautio, Pauliina, Leinonen, Riitta-Marja & Saari, Maria Helena 2020. *Lasten ja eläinten suhteet – Monilajista yhteiselo*. Helsinki: Into.
- Värri, Veli-Matti 2002. Kasvatus ja ”ajan henki”. Tulkintoja psykokaapitalismin armoitomuudesta. *Aikuiskasvatus* 22 (2), 92–104. <https://doi.org/10.33336/aik.93405>
- Värri, Veli-Matti 2014. Halun kultivointi ekologisen sivistyksen mahdollisuutena. Teoksessa Saari, Antti, Jokisaari, Olli-Jukka & Värri, Veli-Matti (toim.), *Ajan kasvatus: Kasvatustilofosofia aikalaiskritiikkinä*. Tampere: Tampere University Press, 87–122.
- Värri, Veli-Matti 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Vastine

Wolff, Lili-Ann, Skarstein, Tuula H. & Skarstein, Frode 2020. The Mission of Early Childhood Education in the Anthropocene. *Education sciences* 10 (2), 27. <https://doi.org/10.3390/educsci10020027>.

KM, FM Alekski Paavilainen on väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston Sukupuolen, kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen tohtorihjelmassa.